

EPİKÜRİZM

MÖ 306 yılında, felsefenin başkenti Atina'nın hemen eteklerinde, zeytin ağaçlarıyla çevrili, dışarıdan bakıldığında sıradan görünen bir ev ve ona ait büyük bir bahçe satın alındı. Bu bahçenin kapısında, rivayete göre şu sözler yazılıydı: "Yabancı, burada iyi vakit geçireceksin; burada en yüksek iyi, hazdır." Bu bahçe, felsefe tarihinin gördüğü en radikal, en devrimci ve sonrasında da en çok yanlış anlaşılan okullarından birine, Epiküros'un "Bahçe"sine (Kepos) aitti. Platon'un Akademisi veya Aristoteles'in Lisesi gibi seçkin, aristokrat ve katı bir eğitim yuvası değildi burası; kapıları kadınlara, kölelere ve toplumdan dışlanmış herkese sonuna kadar açıktı. Sırf bu eşitlikçi yapısı bile dönemin Atina'sı için büyük bir skandaldı. Ancak asıl skandal, Epiküros'un felsefesinin merkezine yerleştirdiği o tehlikeli kelimeydi: "Haz" (Hedone).

Yüzyıllar boyunca Hıristiyan teologlar, siyasi otoriteler ve hatta rakip felsefe okulları (özellikle Stoacılar), Epiküros'u ve öğrencilerini şarap fıçılarında yüzen, midelerine düşkün, ahlaksız hedonistler olarak resmettiler. Bugün bile "epiküryen" kelimesi, lüks restoranlarda gurme yemekler tadan, bedensel zevklerin peşinde koşan insanlar için kullanılır. Oysa bu, felsefe tarihinin en büyük iftiralarından biridir. Epiküros'un Bahçesi'nde verilen akşam yemeği menüsü genellikle sadece bir miktar arpa ekmeği, su ve nadiren, özel bir kutlama varsa bir parça peynirden ibaretti. Peki nasıl oldu da ekmeğin suyla beslenen bu adam, tarihin en büyük "haz" filozofu ilan edildi?

Epiküros için hayatın nihai amacı gerçekten de hazdı; ancak onun hazdan anladığı şey "statik haz"dı. İnsanın sürekli yeni zevklerin (iyi yemek, cinsellik, şöhret, zenginlik) peşinde koşması "kinetik" (hareketli) bir haz arayışıydı ve bu arayışın doğasında doyumsuzluk, dolayısıyla acı vardı. Gerçek haz, bir şeyler ekleyerek değil, bir şeyleri çıkararak elde edilirdi. Epikürosçu hazzın iki temel ayağı vardır: Bedenen acı çekmemek (Aponia) ve ruhen sarsılmaz bir dinginliğe, huzura sahip olmak (Ataraxia). Ataraxia, zihnin gereksiz korkulardan, batıl inançlardan, gelecek kaygısından ve hırslardan tamamen arınmış olduğu, durgun ve berrak bir göl gibi pürüzsüzleştiği o muazzam sükunet halidir. Gerçek zenginlik bir sarayda yaşamak değil, o ekmeği yerken zihnin tamamen özgür ve huzurlu olmasıdır.

Peki insanın Ataraxia'ya ulaşmasını engelleyen, ruhunu karanlık sulara çeken o büyük korkular nelerdir? Epiküros'a göre insanlığı zehirleyen iki büyük dehşet vardır: Tanrıların öfkesi ve Ölüm korkusu. İşte bu noktada Epikürizm, sadece bir ahlak felsefesi olmaktan çıkar ve devasa bir evren tasarımı, bir fizik teorisi inşa eder. Epiküros, kendisinden yüzyıllar önce

yaşamış olan Demokritos'un "Atomculuk" teorisini alır ve onu geliştirir. Evrende var olan her şey, sonsuz bir boşlukta hareket eden, bölünemez ve yok edilemez yapıtaşlarından, yani atomlardan oluşur. Ruhumuz bile ince ve hafif atomların birleşimidir. Ancak Epiküros, Demokritos'un katı ve boğucu determinizminden (belirlenimciliğinden) kaçınmak zorundaydı. Eğer her atom mekanik bir zorunlulukla birbirine çarpıyorsa, insani özgürlük nerede kalırdı? Stoacıların "kader" dediği o katı zinciri kırmak için Epiküros dahiyane bir kavram ortaya atar: "Clinamen" (Atomların Sapması).

Atomlar boşlukta dümdüz aşağı düşerken, tamamen belirsiz bir zamanda ve belirsiz bir yerde aniden mikroskobik bir "sapma" (clinamen) gösterirler ve birbirlerine çarparak dünyaları oluştururlar. Evrenin dokusundaki bu rastgele, öngörülemez sapma, Epikürizm'in en can alıcı noktasıdır; zira özgür irademizin, kaderin diktasına karşı başkaldırımızın temelinde bu kozmik belirsizlik yatar. Evren önceden yazılmış ilahi bir senaryo (Stoacı Logos) tarafından değil, atomların bu özgür dansı tarafından yönetilir. Dolayısıyla korkmamız gereken "kaderimizi çizen" kızgın tanrılar yoktur. Epiküros'a göre tanrılar vardır; ancak onlar da kusursuz atomlardan oluşurlar ve evrenler arasındaki boşluklarda (Metakosmia) sonsuz bir Ataraxia (huzur) içinde yaşarlar. Onlar o kadar mükemmel, o kadar dingin ve mutludurlar ki, ölümlü insanların dualarıyla, kurbanlarıyla, günahlarıyla veya cezalandırılmalarıyla zerre kadar ilgilenmezler. Evrenin merkezine atılmış bir karıncanın günlük hayatı sizin için ne ifade ediyorsa, insanların hayatı da tanrılar için o kadar önemsizdir. Böylece Epiküros, insanı dinsel dehşetten, "Tanrılar beni çarpacak" korkusundan azat eder.

Ölüm korkusuna gelince; Epiküros felsefe tarihinin belki de en soğukkanlı, en keskin ve en ünlü mantık silsilesini kurar: "Ölüm bizim için hiçbir şeydir. Çünkü biz var olduğumuz sürece ölüm henüz burada değildir; ölüm geldiğinde ise, artık biz yokuzdur." Ölüm, sadece ruhumuzu oluşturan atomların dağılıp evrene karışmasından ibarettir. Cehennem ateşi, yeraltı tanrıları veya sonsuz bir işkence yoktur. Tıpkı doğmadan önceki o sonsuz hiçlikten korkmadığımız gibi, öldükten sonraki hiçlikten de korkmamızın hiçbir mantıklı izahı olamaz. Bilinç yoksa, acı da yoktur.

Bu iki büyük korkuyu yenen insan, Epiküros'un öğrencisi Philodemos'un papirüslerinde "Tetrpharmakos" (Dörtlü Şifa) olarak adlandırılan reçeteyi hayatına uygular: 1. Tanrılardan korkma. 2. Ölümden endişe etme. 3. İyi (doğal ihtiyaçları) elde etmek kolaydır. 4. Kötüye (acıya) katlanmak kolaydır (çünkü acı şiddetliyse kısa sürede öldürür, uzun sürüyorsa zaten dayanılabilir düzeydedir).

Ancak Epiküros, insanın arzularına karşı yine de son derece dikkatli olması gerektiğini vurgular. Arzularımızı üçe ayırır: Birincisi, "Doğal ve Zorunlu" arzulardır; susadığımızda su içmek, üşüdüğümüzde barınmak gibi. Bunların karşılanması çok kolaydır ve gerçek huzuru getirirler. İkincisi, "Doğal ama Zorunlu Olmayan" arzulardır; suyu yaldızlı bir kadehten içmek veya pahalı şaraplar arzu etmek gibi. Bunlardan keyif alınabilir ancak alışkanlık haline getirilmemelidirler. Üçüncüsü ve en tehlikelisi ise "Ne Doğal Ne de Zorunlu" olan arzulardır: Şöhret, sonsuz zenginlik, güç, siyasi makam ve ölümsüzlük arzusu. Bunların

doğasında bir sınır yoktur; bir kase su susuzluğu giderir ama hiçbir şöhret veya zenginlik, içindeki o dipsiz deliği doyuramaz.

Bu yüzdendir ki Epikürizm, Stoacıların "Siyasete gir, görevini yap, dünyayı kurtar" şeklindeki aktif toplumcu anlayışının tam karşısında durur. Epiküros'un en meşhur öğüdü "Lathe Biōsas" (Gizlice yaşa / Göze batmadan yaşa) şeklindedir. Kalabalıklardan, siyasi entrikalardan, rekabetten ve güç savaşlarından uzak durun; çünkü bunların hepsi ruhun dinginliğini (Ataraxia) paramparça eden fırtınalardır. Bunun yerine, dünyadaki en güvenli sığınağa, en saf neşe kaynağına çekilin: Dostluğa (Philia). Epiküros için dostluk, sadece felsefi bir tartışma ortamı değil, aynı zamanda hayatta kalmanın, birbirini korumanın ve koşulsuz sevginin en somut halidir. Bahçe, bu dostluğun, bu seçilmiş ailenin mekanıdır.

Sonuç olarak Epikürizm; sahte ihtiyaçların, bitmek bilmeyen tüketim hırsının, rekabetin ve varoluşsal anksiyetenin bizi boğduğu modern dünyamız için antik bir panzehirdir. Epiküros bize, mutluluğun ulaşılamaz bir zirve veya uzak bir hedef olmadığını; sadece bir yudum temiz suda, gölgede bir ağaç altında edilen felsefi bir sohbette ve korkulardan arınmış, "nefes aldığının farkında olan" bir zihinde, zaten elimizin altında bulunduğunu fısıldar. Hayat, ölümsüz tanrılara yaranmak için koşulan bir maraton değil; atomların tesadüfi ve eşsiz bir araya gelişiyse bize bahşedilmiş, sadece dostlarla paylaşılması gereken kısacık, paha biçilemez bir bahçe partisidir.

Faydalanılan Kaynaklar ve İleri Okumalar:

- **Epiküros. (2015).** *Mektuplar ve Maksimler* (Çev. C. Cengiz Çevik). İş Bankası Kültür Yayınları. (Epiküros'un kendi kaleminden çıkan, Menoikeus'a, Herodotos'a ve Pythokles'e yazdığı felsefi mektupların ve temel ahlaki aforizmaların birincil kaynağı).
- **Lucretius. (2020).** *Evrenin Yapısı (De Rerum Natura)* (Çev. Tomris Uyar, Turgut Uyar). İş Bankası Kültür Yayınları. (Epikürosçu fizik ve etik anlayışının, atomların sapmasının (Clinamen) ve ölüm korkusunun anlamsızlığının anlatıldığı muazzam Roma dönemi felsefi destanı).
- **Greenblatt, Stephen. (2012).** *Sapma: Dünyanın Modernleşmesini Sağlayan Kitap* (Çev. Gürsel Doruk). Kolektif Kitap. (Lucretius'un kayıp elyazmasının 1417'de keşfedilişini ve Epiküryen atomculuğun Rönesans'ı ve modern bilimi nasıl tetiklediğini anlatan Pulitzer ödüllü muazzam eser).
- **DeWitt, Norman W. (1954).** *Epicurus and His Philosophy*. University of Minnesota Press. (Epikürizm'in Hıristiyanlık üzerindeki etkilerini ve antik çağdaki örgütlenmesini

inceleyen başyapıt niteliğinde akademik araştırma).

- **Warren, James. (2002).** *Epicurus and Democritean Ethics: An Archaeology of Ataraxia*. Cambridge University Press. (Ataraxia kavramının ve atomistik fiziğin etik davranışlarla nasıl doğrudan bağlantılı olduğunun derinlemesine analizi).
- **O'Keefe, Tim. (2010).** *Epicureanism*. University of California Press. (Sadece etik değil; Epikürosçu epistemoloji, psikoloji ve kozmolojinin mükemmel ve anlaşılır bir modern yorumu).
- **Hadot, Pierre. (2011).** *İlkçağ Felsefesi Nedir?* (Çev. Turhan Ilgaz). İletişim Yayınları. (Epikürizm'in sadece teorik bir bilgi yığını değil, "ruhu tedavi eden" pratik bir ruhsal egzersiz olarak incelenmesi).
- **Nussbaum, Martha C. (1994).** *The Therapy of Desire: Theory and Practice in Hellenistic Ethics*. Princeton University Press. (Tetrapharmakos'un ve ölüm korkusuna karşı geliştirilen argümanların psikolojik ve felsefi dekonstrüksiyonu).
- **Marx, Karl. (2000).** *Demokritos ile Epiküros'un Doğa Felsefelerindeki Ayrım* (Çev. Hüseyin Demirhan). Sol Yayınları. (Marx'ın doktora tezi; "Clinamen" kavramının insanın özgürlük mücadelesindeki diyalektik önemini vurgulayan felsefi inceleme).